
Svetski dan šuma

Sa namerom da ukaže na značaj šuma i njihov uticaj na opstanak čovečanstva, Generalna skupština Evropske poljoprivredne konfederacije donela je 1971. godine odluku da 21. mart, proglaši Svetskim danom šuma. Generalna skupština Ujedinjenih Nacija je 2012. godine donela odluku da će se obeležavanje Međunarodnog dana šuma organizovati 21. marta svake godine, na dan prolećne ravnodnevnice na severnoj hemisferi, odnosno jesenje ravnodnevnice na južnoj hemisferi.

Šume su u biološkom smislu najraznovrsniji ekosistemi na Zemlji i faktor koji utiče na stabilnost svih ostalih ekosistema. Dragoceni su prirodni resurs od izuzetnog ekonomskog značaja za čoveka. Šume predstavljaju stanište za mnoge biljne i životinske vrste, regulišu vodni režim i imaju značajnu zaštitnu ulogu u sprečavanju poplava, erozije i klizišta. U odnosu na ljudе šume imaju izražen socio-ekonomski karakter, kao i uticaj na povećanje kvaliteta životne sredine i života stanovništva. Dobro su od opštег interesa, svojevrsni čuvari biodiverziteta i genofonda, odnosno jedan od glavnih centara ukupne biološke raznovrsnosti. Njihovo preterano korišćenje dovelo je do konstantnog smanjivanja površina pod šumom i do degradacije životne sredine. Jedan je od preduslova zdrave životne sredine i borbe za opstanak Planete jeste i očuvanje i mudro upravljanje šumama.

Neposredna i najveća korist od šuma je što su one fabrika kiseonika. Danas, šume pokrivaju nešto preko 30 % ukupnih kopnenih površina Zemlje, tj. prostiru se na oko 4 milijarde hektara. U Srbiji je trenutno 29% površina pod šumama (oko 3 miliona ha), a trebalo bi da zahvataju oko 41% površina. Neplanskim sečenjem šume čovek ugrožava prirodu i prema procenama stručnjaka godišnje nestane oko 16 miliona hektara šuma na svetu. Uprkos svemu, šuma je još tu, ali joj je potrebna čovekova zaštita. Šume su neophodne za prirodnu ravnotežu života na Zemlji. Ipak, one se vekovima nemilosrdno krče da bi se stvorio prostor za nova naselja, poljoprivredne površine, fabrike i saobraćajnice. Uništavanjem šuma nastaju ekološke promene sa štetnim posledicama, među kojima su prvenstveno promene zemljишta i klime, a s tim u vezi i nestanak mnogih biljnih i životinjskih vrsta. Svesne ovih opasnosti i u cilju očuvanja šuma tj. opstanka života na Zemlji, bogatije države štetu smanjuju primenom koncepta održivog gazdovanja šumama, koji podrazumeva smanjivanje pritiska na šume koncentrisanim sečama, uvećanje stepena šumovitosti, uspostavljanje sistema održivog razvoja upravljanja šumama u skladu sa potencijalom i niz drugih mera. Srbija je potpisala rezolucije donete na IV ministarskoj konferenciji o zaštiti šuma Evrope u Beču (2003. godine) na kojoj su usvojeni Sveevropski kriterijumi i indikatori održivog gazdovanja šumama. Ovi kriterijumi i indikatori su okvirnog karaktera, a njihova realna primena podrazumeva proveru i harmonizaciju na nacionalnom nivou.

Srbija trenutno ima oko 30 posto površine pod šumom, a nacionalnom Strategijim pošumljavanja teži se da se ovaj procenat podigne na oko 42 posto do 2050 godine. Prema podacima nacionalne inventure šuma, Srbija spada u srednje šumovite zemlje sa prosečnom pokrivenošću šumskom vegetacijom. Od ukupne površine teritorije naše zemlje, oko 1/4 je pod šumom. Ukupna površina pod šumama u Srbiji iznosi 2.254.000 hektara odnosno pokrivenost je 29,1%. Od ove površine, državne šume zauzimaju 53%, dok privatne šume zauzimaju površinu od 47%.

Nekada je Šumadija sa razlogom nosila to ime, zbog gustih i neprohodnih šuma koje su se u njoj nalazile. Retko ko bi razumeo žalbe putnika iz prve polovine 19. veka da su se sa velikim poteškoćama probijali kroz izuzetno guste i neprohodne šume Kneževine Srbije. Te žalbe su bile opravdane, i na našim precima je odgovornost što su dozvolili uništavanje šuma. Ni situacija oko nas nije bolja. Srbija ima 2 000 000 hektara šuma i one godišnje proizvedu oko 8 000 000 tona kiseonika. U Srbiji se godišnje sagori 4 000 000 tona ogrevnog drveta što znači da je doprinis Srbije svetskom bilansu ugljen-dioksida oko 6 000 000 tona godišnje. Drastično smanjenje šuma ide do kraja Drugog Svetskog Rata kao posledica podizanja naselja, objekata domaćinstva, za potrebe istih, ishranu stoke

i prodaje drveta. Posle oslobođenja nastaju velike promene. Srbija se postepeno i brzo industrijalizuje. Industrija privlači seosko stanovništvo i napuštaju se poljoprivredne površine. Međutim obnavljanje šuma je spori proces koji je neprimetan zbog njene stalne upotrebe. Obnavljanje šuma na ogolelim padinama nakon migracije seoskog stanovništva u procesu industrijalizacije je sporo i nedovoljno

Danas je Srbija van svojih pokrajina, ako se uporedi sa mnogim zemljama Evropske Unije, jedna od najsiromašnijih zemalja jer očuvane šume pokrivaju samo oko jedne petine njene teritorije. To znači da su za samo dva ljudska veka u Srbiji posećene šume sa oko 60% njene teritorije - dakle više od polovine njenih šuma. U šumama Srbije prisutno je 49 vrsta drveća, od čega je 40 lišćarskih a 9 četinarskih. Prema međunarodno prihvaćenoj definiciji šume u Srbiji su u odnosu na prirodnost podeljene u tri kategorije: šume bez prisutnih intervencija čoveka (prašume), koje pokrivaju minimalnu površinu od 0,1% (1.200 ha), a koja je sigurno znatno veća u našim uslovima ako se uzme u obzir ukupna površina sastojina obuhvaćenih objektima strого rezervatskog tipa, polu-prirodne šume pokrivaju 92,1% obrasle površine i veštački podignute sastojine i plantaže mekih lišćara koje pokrivaju 7,8% ukupne površine pod šumama. Dominantna kategorija šuma su šume bukve, koje pokrivaju 29,6% ukupno obrasle površine, potom šume cera 15,3%, šume bagrema, jasike i breze 9,9%, šume kitnjaka 7,7%, šume sladuna 7,1%, šume graba 5,3%, šume borova 5,6%, šume smrče 3,8% sve do šuma jove koje su neznatno prisutne sa 0,3%. Ostalo šumsko zemljište, kome po međunarodnoj definiciji pripadaju i šikare i šibljaci, obuhvata blizu 5% teritorije. Poseban značaj šume imaju u održavanju ekoloških procesa i ravnoteže, štiteći osetljive ekosisteme, slivove i izvorišta voda.

Šume u okviru zaštićenih prirodnih dobara Srbije učestvuju sa 80% površine. Nacionalni parkovi u Srbiji, idući od severa ka jugu: Fruška gora u Vojvodini (25 390 ha), Đerdap duž Dunava (63 600 ha), planina Tara pored Drine (19710 ha) i planina Kopaonik (11 810 ha). Pored ova četiri nacionalna parka, postoji nekoliko većih zaštićenih zona prirodnog dobra. To su: Golija, Stara planina i gornji tok reke Ibar.

Oko 65% ukupne seče drva čini seča bukve i hrasta.

Na trećem mestu je seča topola. Pošumljavanje sprovedeno u Srbiji (od 2002 – 2006. god.) pokazuje da je intenzitet pošumljavanja niži nego što bi trebalo da bude i iznosi svega 5300ha godišnje.

Pored svih činjenica još uvek se nedovoljno piše i govori o sve većem i neracionalnijem korишćenju šumskih resursa u svakom delu planete. Ovakva nebriga mogla bi da dovede do velike ekološke katastrofe svetskih razmara, ako uzmemо u obzir koliko važnu ulogу igraju šumski ekosistemi i koliko su zapravo važni za biosferu naše planete. Danas nema kraja na zemlji, nema šume u koju nije kročio čovek sa sekirom ili motornom testerom. Najduže su se održale Amazonske prašume koje su i bile poslednja nadа da ћemo očuvati potrebne rezerve kiseonika za duži vremenski period u atmosferi i sprečiti moguće posledice usled njihovog nestanka.

Međutim sećom šuma i nebrigom da očuvamo šumska prostranstva na planeti ubrzali smo nagomilavanje ugljen-dioksida u atmosferi, oštećenje ozonskog omotača i drastičnu promenu klime. Drvoseče su već duboko ušle u amazonsku prašumu sa najsavršenijom tehnikom za korišćenje drvne mase ali i uništenje čitavih ekosistema. Više od polovine šuma na planeti je iščezlo od 1950. godine do danas. Dve trećine latinoameričkih šuma nestalo je ili je gotovo uništeno. U Sjedinjenim Američkim Državama je "eksploatacija žive prirode" bila tako brutalna i nagla, naročito u poslednja dva veka, " nikada u istoriji nije čovek tako naglo opustošio šume". U toj prostranoj zemlji od

ogromnog šumskog pokrivača iz Kolumbovog vremena ostala je jedva jedna petina šume. Polovina Afričkih šuma je takodje sasvim iščezla.

Tajland je izgubio četvrtinu svojih šuma u poslednjih desetak godina a Filipini jednu sedminu u poslednjih pet godina. Velike površine u brdima Himalaja imaju već izgled površine Meseca, kao što je slučaj i sa znatnim površinama na Bliskom Istoku, Mediteranu i u mnogim drugim delovima naše planete gde čovek ne vodi nikakvog računa o šumskom resursu. Sve veće uništavanje šuma u Nepalu dovodi do njegovog klizanja ka moru. Poznate džungle Južne Azije uništavaju ratari i to postaje sve intenzivnije. Prema podacima Ujedinjenih Nacija "80 miliona azijaca seku godišnje oko 48 miliona jutara šume; dve trećine svetske proizvodnje tvrdog drveta dolazi iz Jugoistočne Azije. Možemo da nadjemo i veliki broj primera iz raznih oblasti i područja Zemlje, naročito na njenoj južnoj hemisferi, mada ni severna nije pošteđena velikih seča šume.

Tako na primer u civilizovanoj i kulturnoj Belgiji, zemlji sa 30.500 km^2 i preko 280 stanovnika na kilometru kvadratnom, šume danas obuhvataju samo 18% od celokupne površine teritorije i one imaju uglavnom izgled lepo uređenih parkova.

Kada sumiramo i analiziramo sve podatke na kraju i pored svih činjenica, još uvek se nedovoljno piše i govori o sve većoj degradaciji šuma na čitavoj planeti koje mogu da dovedu do opšte svetske ekološke katastrofe. Uzimajući u obzir ogromnu ulogu koju šumski ekosistemi imaju u biosferi naše planete od posebnog značaja su uloge svih većih udruženja i organizacija a posebno Ujedinjenih Nacija u rešavanju ovog svetskog problema, ali ipak svaka zemlja pojedinačno mora da rešava svoj problem jer se samo tako može postići poboljšanje na globalnom nivou.

U ne tako dalekoj prošlosti šumski ekosistemi zahvatili su 14% ukupnog kopna na Zemlji, dok je ta cifra danas jedva 6%. Svi proračuni pokazuju da ako se trenutni trend razaranja nastavi, planeta bi bez ijednog prašumskog stabla veoma lako mogla da ostane već do kraja 21. veka. U takvoj, za sada hipotetičkoj situaciji život bi bio teško održiv, a po mišljenju i analizama eminentnih svetskih klimatologa i biologa, čak i nemoguć.

Iako u njima živi polovina biljnih i životinjskih vrsta, ljudi poseku oko 9 miliona hektara pod šumom godišnje što je upravo kao da seče

šumu na površini jedne Srbije godišnje. Sečemo ih iz sebičnih razloga: potreban nam je prostor za život, puteve, njive, potrebna su nam drva za razne namene. Kao da nismo svesni da uništavamo ogroman deo biodiverziteta planete. Životinje i biljke koje žive u tropskim šumama su uglavnom endemske i gubitkom svog staništa, nestaće i one. Ko zna koliko ima vrsta koje još nismo otkrili i možda i nećemo nikad, ko zna koliko je lekovitih biljaka (tropske šume se nazivaju najvećom svetskom apotekom) isterano iz svojih šuma i zauvek nestalo. Samo nekontrolisana seča Amazonske prašume nosi sa sobom nesagleđive posledice.

Ne stradaju samo biljke i životinje od krčenja šuma. Trista miliona ljudi živi u svetskim šumama. Najpoznatiji su Pigmeji koji žive u Centralnoj Africi, Huli koji su nastanjeni u visokim šumama Papue Nove Gvineje i Janomami iz Južne Amerike. Životi 1,6 milijardi ljudi zavise od života šuma: lov, poljozaštitni pojasevi, agrošumski proizvodni sistemi određuju sudbinu tih ljudi. 12-20% od ukupne svetske emisije gasova sa efektom staklene baštice dolazi od krčenja šuma. Sečom ove zone koja doprinosi hlađenju naše prilično zagrejane planete, oslobađa se ogromna količina ugljen-dioksida.

Šume se svakodnevno uništavaju pre svega neplanskim i ilegalnom sečom. A koliko su šume važne, pokazuje se iz dana u dan.

Šume su "pluća planete" i najodgovornije su za proizvodnju kiseonika u procesu fotosinteze. Kiseonik je neophodan gas koji i mi udžemo. Osim toga

kiseonik je i glavni sastojak ozona O₃ pa se i debljina ovog omotača smanjuje, što dovodi do porasta obolelih od malignih oboljenja kože, pre svega melanoma. Uništavanjem šuma, dolazi do povećanja količine CO₂ koji nastaje sagorevanjem fosilnih goriva. Biljke ga koriste u procesu fotosinteze i na taj način smanjuju njegovu količinu u atmosferi. Ugljen-dioksid je najvažniji uzročnik pojave efekta "Staklene bašte"- globalnog zagrevanja.

Uništavanje šuma dovodi do narušavanja celokupnog ekosistema. Naime, šume ne podrazumevaju samo drveće već i ostale biljke i životinje koje svoje stanište nalaze тамо. Jedan od razloga zbog kojih nastaju klizišta je i neplanska seča šuma, jer drveće svojim korenom "drži" zemljište, pa tako sprečava i pojavu erozije i bujica, odnosno poplava. Šume su kao živi sunđeri i upijaju veliku količinu vode.

Šume su jedan od najznačajnijih ekonomskih resursa. Pravilna eksploatacija i redovno pošumljavanje svakoj zemlji na svetu mogu doneti dugoročan, siguran i isplativ profit. I najvažnije. Opstanak više od dve trećine kopnenih vrsta, prema podacima WWF-a (World Wildlife Fund), zavisi od šuma. Na osnovu svega ovoga može se zaključiti da opstanak cele planete zavisi od ispravnog odnosa prema šumskim resursima.

Da bi se u potpunosti sagledala važnost očuvanja i zaštite šuma u svetu klimatskih promena, mora se najpre ozbiljnije shvatiti veličina problema narušene klimatske ravnoteže i posledice koje klimatske promene ostavljaju za sobom. Šume i klimatske promene se nalaze u specifičnom odnosu, u kome klimatske promene prete da unište šumu ubrzanim povećanjem temperature vazduha, dok šume sa druge strane ublažavaju posledice klimatskih promena i pomažu u sprečavanju njihovog daljeg razvoja. U toj borbi koja se odvija izmedju šuma sa jedne strane i klimatskih promena sa druge, šumama je potrebna pomoć čoveka. Neophodno je promeniti stare navike, i usvojiti nove, koje su ispravnije i humanije. Treba razmišljati i o budućim generacijama koje tek dolaze i šta će njima ostati, ako čovek i dalje bude uništavao sve oko sebe. Treba ukazati na ključne probleme, podići svest ljudi o trenutnoj situaciji i ubediti ih da svako može svojim ponašanjem da doprinese očuvanju okoline.

Igor Nackov